

LUND UNIVERSITY

De manliga folkpensionärerna i Eslöv

arbete, inkomst och levnadsförhållanden 1945-1977. 2, Utvecklingen 1945-1977

Elmér, Åke

1984

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Elmér, Å. (1984). *De manliga folkpensionärerna i Eslöv: arbete, inkomst och levnadsförhållanden 1945-1977. 2, Utvecklingen 1945-1977*. (Meddelanden från Socialhögskolan; Vol. 1984, Nr 1), (Research Reports in Social Work; Vol. 1984, Nr 1). Socialhögskolan, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

MEDDELANDE
FRÅN
SOCIALHÖG-
SKOLAN

1984:1

AKE ELMÉR

DE MANLIGA FOLKPENSIONÄRERNA I ESLÖV

ARBETE, INKOMST OCH LEVNADSFÖRHÅLLANDEN 1945 - 1977

II

UTVECKLINGEN 1945 - 1977

Lunds universitet

Socialhögskolan

Box 1720
221 01 LUND

046-10 70 00

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	Sid	
1	MATERIALET	2
2	ÅLDER OCH CIVILSTÅND	5
3	NÄRINGSGREN OCH SOCIALKLASS	8
4	INKOMSTFÖRHÅLLANDEN	11
4.1	Sammanräknad inkomst	11
4.2	Disponibel realinkomst	13
4.3	Skatter	17
5	PENSIONSFRÖRHÅLLANDEN	18
5.1	Folkpension	18
5.2	ATP	20
5.3	Tjänstepension	22
6	BOSTADSFÖRHÅLLANDEN	25
7	ARBETSFÖRHÅLLANDEN	27
7.1	Ålder då huvudsakliga arbetet upphörde	27
7.2	Aktuell arbetssituation	30
8	EKONOMI ENLIGT EGNA UPPGIFTER	32
8.1	Hur klarar man utgifterna?	32
8.2	Sparande	34
8.3	Livförsäkring	34
8.4	Bidrag från och till barn	36
9	PENSIONÄRERNAS ÅSIKTER I VISSA FRÅGOR	38
9.1	Åsikt om pensionernas storlek	38
9.2	Åsikt om pensionsåldern	39
9.3	Allmänna önskemål	40
10	SAMMANFATTNING	42
	Rättelse och tillägg till del I	49

De manliga folkpensionärerna i Eslöv

II Utvecklingen 1945 - 1977

1 Materialet

Det material som ligger till grund för de följande jämförelserna är av två slag.

- a) Uppgifter från kyrkobokföring, mantalslängd, taxeringslängd, debiteringslängd m m om ålder, födelseort, civilstånd, yrke, sammanräknad inkomst, skatter m m samt uppgifter från försäkringskassan, socialregistret och olika pensionsanstalter om pensioner och sociala förmåner. 1945 - 1964 inhämtades uppgifter för varje år, därefter av kostnadsskäl endast för åren 1965, 1970 och 1977.
- b) Uppgifter insamlade genom intervju- och enkätundersökningar. Sådana har gjorts 1955, 1965 och 1977. 1955 och 1965 gjordes endast intervjuer. 1977 utsändes först ett enkätformulär till samtliga pensionärer, varefter de som inte svarade intervjuades.

Anledningen till att endast manliga pensionärer medtagits är att 1955 endast ett fåtal kvinnliga pensionärer varit yrkesverksamma. Eftersom undersökningen i första hand gällde arbetsförhållandena ansågs det bli onödigt komplicerat att ta med kvinnorna. För jämförelsernas (och kostnadernas) skull begränsades även de senare undersökningarna till män. Om undersökningarna planerats nu skulle givetvis en sampling bland såväl män som kvinnor varit att föredra.¹

---

¹ Resultatet av 1955 års undersökning (med registeruppgifter 1945 - 1954) har publicerats i min doktorsavhandling. Elmér, Åke, Folkpensioneringen i Sverige. Lund 1960, sid 408 - 520. 1965 års undersökning har inte tidigare publicerats. En utförlig redogörelse för 1977 års undersökning har getts i en särskild delrapport. Meddelanden från socialhögskolan i Lund 1983:4. De manliga folkpensionärerna i Eslöv 1945 - 1977. I. Förhållandena 1977. Undersökningarna har till större delen finansierats genom bidrag från Statens råd för samhällsforskning.

Uppgifterna gäller alla män som fyllt 65 (1977:66) år senast det år som undersökningen avser och som var mantalsskrivna i Eslöv (definition se nedan) för detta år och bodde kvar där vid årets utgång.

Registeruppgifterna är fullständiga (inget bortfall) men kan i enstaka fall vara ofullständiga eller oklara. I motsats härtill är intervju/enkätuppgifterna belastade med ett visst bortfall. 1955 och 1965 var detta obetydligt men 1977 var det större. Det har dock inte bedömts vara så stort att det generellt omöjliggör jämförelser. På vissa frågor är dock bortfallet så stort att slutsatserna blir osäkra.

1977 hade pensionsåldern nyligen (1976-07-01) sänkts från 67 till 65 år. Vid jämförelserna har därför endast personer över 67 år medtagits.

Registeruppgifterna för åren 1945 till 1954 och intervjuerna 1955 är begränsade till Eslövs stad i den omfattning den hade före 1952. Detta år införlivades Västra Sallerups och Borlunda församlingar med staden. 1955 frånräknades de pensionärer som bodde i dessa områden men därefter har de medräknats. De införlivade områdena utgör nu tillsammans med Eslövs tidigare stad Eslövs församling, vilken i sin tur är en del av Eslövs betydligt större kommun. Området motsvarar ungefär Eslövs tätort.

Ändringen i områdesindelningen torde inte ha påverkat pensionärsgruppens struktur något nämvärt. Ett fåtal lantgårdar ligger dock inom det större området. Antalet manliga folkpensionärer var vid 1954 års slut inom det tidigare området 392, inom det utvidgade området 453. Tabell 1.1 ger några siffror som visar att skillnaderna inte är stora.

Tabell 1.1 Jämförelser beträffande pensionärsbeståndet 1954 mellan Eslövs gamla stad (a) och nuvarande Eslövs församling (b)

<u>Åldersfördelning %</u>		<u>Sammanräknad inkomst %</u>			
	a	b			
67 - 69 år	25	26	Under 3 400 kr	30	32
70 - 74 år	34	33	3 400 - 6 800 kr	37	37
Minst 75 år	<u>41</u>	<u>41</u>	Minst 6 800 kr	<u>33</u>	<u>31</u>
	100	100		100	100
100 % =	392	453		392	453

1955 intervjuades samtliga pensionärer inom populationen, några dock indirekt genom anhöriga eller vårdare. Ingen vägrade intervju. 1965 var det

totala bortfallet 6,5 %. Denna gång vägrade 7 personer, 1,5 %. Antalet pensionärer över 67 år var 480.

1977 hade antalet stigit till 853. Av dem skickade 72 % in formuläret ifyllt medan 12,7 % intervjuades, summa 84,7 %. 3 % (26 personer) vägrade och 2,9 % bedömdes som alltför sjuka eller ålderssvaga för att kunna intervjuas. Några personer dog eller flyttade innan intervjuerna hann utföras. (En del intervjuer gjordes först 1978.) Dessutom blev 9 % aldrig besökta. Detta berodde endast i ett fåtal fall på att de inte anträffades utan huvudsakligen på bristande tid för att utföra intervjuerna.

Den totala bortfallsprocenten 1977 blev således 15,3 %. Den fördelar sig något olika på åldrar och socialklasser, varför totalsiffrorna kan bli något missvisande. Bortfallet på grund av tidsbristen är något större för bönder och övriga företagare än för tjänstemän och arbetare. Tjänstemän i enskild tjänst har en större andel vägrare än övriga grupper. Vidare är bortfallet större för de yngre än för de äldre pensionärerna. Se tabell 1.2.

Det finns emellertid ingen anledning anta att resultaten skulle blivit nämnvärt annorlunda om de som inte besöktes kommit med. Vid procentberäkningen av svaren har därför de ej besökta frånräknats och bortfallet ansetts vara 6,6 %. På vissa frågor är bortfallet större, vilket anges vid tabellerna.

Tabell 1.2 Svarsprocent inom olika åldrar och socialklasser 1977

<u>Ålder/socialklass</u>	<u>Svarat</u>	<u>Vägrar</u>	<u>Ej intervjuar</u>	<u>Ej besökt</u>	<u>Summa</u>
67 - 69 år	81,0	2,0	-	17,0	100
70 - 74 år	84,1	4,3	2,3	9,3	100
Minst 75 år	87,2	2,6	5,1	5,1	100
Bönder	82,9	2,0	2,7	12,2	100
Övr företagare	80,7	3,4	1,1	14,8	100
Tjänstemän, ensk tj	79,1	7,7	4,4	8,8	100
" , allm tj	85,7	3,2	4,8	6,3	100
Arbetare, ensk tj	86,5	2,1	2,8	8,5	100
" , allm tj	88,4	3,8	2,6	5,1	100
Samtliga	84,7	3,0	2,9	9,4	100

2. Ålder och civilstånd

Antalet manliga ålderspensionärer i Eslöv har ökat starkt sedan 1945. I verkligheten är ökningen större än som framgår av siffrorna i denna undersökning, eftersom den omfattar endast åldrarna över 67 år. Om man tar hänsyn till den sänkta pensionsåldern 1976 blir ökningen givetvis större.

Ökningen är koncentrerad till åren 1949 - 1954 och efter 1965. Före 1949 och 1955 - 1965 var antalet nästan oförändrat. Ökningen är naturligtvis delvis en eftereffekt av tidigare expansionsperioder för Eslöv men också en direkt effekt av pensionärsinflyttningen från landsbygden. Säkerligen har den ökade rationaliseringstakten och koncentrationstendensen inom jordbruket medverkat. Liksom i landet i övrigt har pensionärernas andel av totalbefolkningen ökat, men inte dramatiskt. Män över 67 år utgjorde 1945 4,3 % av den dåvarande stadens befolkning. 1977 var motsvarande andel av Eslövs församling 5,8 %.

Åldersfördelningen inom pensionärsgruppen har varierat. Den äldsta gruppen (minst 75 år) ökade sin andel från knappt 40 % 1945 till nära 50 % i slutet av 1950-talet. Därefter har andelen på nytt sjunkit till omkring 40 under 1970-talet. Att analysera orsakerna till detta skulle kräva en särskild utredning som inte har gjorts.

Siffrorna framgår av tabell 2.1, där för tiden före 1965 ges medeltal för femårsperioder. En viss slumpvariation finns för enstaka år. Om t ex särskilt många fyllt 75 år ett visst år (troligen så 1965) får den äldsta årgången en större andel. Detta har inte kunnat undvikas för den senare perioden eftersom där inte finns siffror för varje år. Observera att siffrorna 1945 - 1954 gäller ett något mindre område än de senare (se kap 1). Ökningen från 1950/54 till 1955/59 är därför mindre än som framgår av tabellen.

Tabell 2.1 Fördelning på åldersgrupper 1945 - 1977, procent

Åldersgrupp	1945/49	1950/54	1955/59	1960/64	1965	1970	1977
67 - 69 år	25	25	21	22	26	27	24
70 - 74 år	35	32	32	34	29	33	35
Minst 75 år	<u>40</u>	<u>43</u>	<u>47</u>	<u>44</u>	<u>45</u>	<u>40</u>	<u>41</u>
	100	100	100	100	100	100	100
100 % =	297 ¹	362 ¹	473	485	480	620	853

¹ Något mindre område, se kap 1

Civilståndsfördelningen visar en överraskande utveckling. Andelen gifta pensionärer har ökat starkt medan andelen änklingar har minskat i motsvarande grad. Eftersom åldersfördelningen förändrats betydligt mindre (medianålder 1965: 73,6 år, 1977: 72,8 år) måste detta betyda att de gifta kvinnorna i Eslöv nu lever längre än förr. Antalet omgifta f d änklingar är nämligen obetydligt. Se tabell 2.2, där också jämförelsesiffror för alla män över 67 år i hela landet anges.

Tabell 2.2 Fördelning på civilstånd bland män över 67 år i Eslöv och hela landet 1955, 1965 och 1977, procent

	<u>1955</u>		<u>1965</u>		<u>1977</u>	
	<u>Eslöv</u>	<u>Sverige</u>	<u>Eslöv</u>	<u>Sverige</u>	<u>Eslöv</u>	<u>Sverige</u>
Ogifta	9	13	11	13	12	13
Gifta	56	58	65	61,5	70	65
Änklingar	34	27	23	23	16	18
Frånskilda	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>2,5</u>	<u>3</u>	<u>4</u>
	100	100	100	100	100	100

Andelen ogifta är ungefär oförändrad medan andelen frånskilda har ökat, dock inte så mycket att den kommit i nivå med riksgenomsnittet. Utvecklingstendensen är annars densamma i Eslöv som i landet i övrigt, dock mera utpräglad i Eslöv. Procenten gifta ökade mellan 1955 och 1977 i hela landet från 58 till 65 % medan motsvarande tal för Eslöv var 56 och 70. Andelen änklingar minskade i hela landet från 27 till 18 %, i Eslöv från 34 till 16 %.

Andelen samboende utan äktenskap är inte stor men har ökat något. Här finns naturligtvis en viss osäkerhet. Några samboenden kan ha förbisetts. Även antalet gifta men ej samboende är litet. Dessa två grupper tar i stort sett ut varandra. Se tabell 2.3.

Tabell 2.3 Samboende och ensamstående 1955, 1965 och 1977, procent

	<u>1955</u>	<u>1965</u>	<u>1977</u>
Samboende	56	64	70
Ensamstående	<u>44</u>	<u>36</u>	<u>30</u>
	100	100	100

Endast en mindre del av pensionärerna är födda i Eslöv. Detta gäller alla tre undersökningstillfällena (16 % 1965, 21 % 1977, ej redovisat 1955 men andelen var mycket låg). En betydande del har flyttat in efter pensionsåldern (1970 ca 45 % före 60 år, 35 % efter, 20 % infödda).¹ Det stora flertalet inflyttade pensionärer avspeglar delvis Eslövs karaktär av pensionsort för lantbrukare. Endast ett fåtal är födda i utlandet (7 st 1965, 12 st 1977).

1

Det visade sig svårt att för 1977 få exakta siffror för tidpunkten för inflyttningen. Folkbokföringen lades om på 1970-talet så att inflyttningsåret inte längre framgår av mantalslängden. Att för var och en efterforska inflyttningstiden i kyrkobokföringen ansågs vara alltför arbetskrävande.

3. Näringsgren och socialklass

Som redan påpekats har Eslöv under hela den behandlade perioden varit en pensionärsort för lantbrukare och lantarbetare. Antalet jordbruk inom Eslövs församlingsgränser är mycket litet, varför flertalet är inflyttade efter att ha slutat med jordbruket eller efter att ha blivit övertaliga där. Förändringen under perioden är inte stor, den lägre procenten 1955 kan delvis förklaras av att några aktiva jordbruk kom att införlivas genom inkorporeringen. 1965, 1970 och 1977 är jordbruket den mest representerade näringsgrenen, betydligt större än i landet i dess helhet, för att inte tala om städerna. I tabell 3.1 ges som jämförelse fördelningen på näringsgren bland förvärvsarbetande svenska män år 1965.

Andelen pensionärer som tidigare varit sysselsatta inom industrin har inte heller ändrats så värst mycket. 1955 var skoindustrin den som hade flest pensionärer, 1977 livsmedelsindustrin. Byggnadsverksamheten ökade kraftigt under 1960-talet, även bland pensionärerna, men minskade igen till 1977.

1955 var andelen f d järnvägsanställda 10 % av samtliga pensionärer. 1977 var den bara 3 %, vilket avspeglar Eslövs förlorade ställning som järnvägsmetropol. Övriga näringsgrenar har inte ändrats något nämvärt.

Tabell 3.1 Fördelning efter näringsgren 1955 - 1977, procent

	<u>1955</u>	<u>1965</u>	<u>1970</u>	<u>1977</u>	<u>Förvärvsarbetande män</u> <u>i Sverige 1965</u>
Jordbruk	22	28	29	27	14
Industri och hantverk	31	23	24	27	39
Byggnadsverksamhet	8	18	16	12	14
Handel	14	11	14	14	12
Samfärdsel	15	10	8	8	9
Därav järnväg	10	6	5	3	2
Allmän förvaltnings- tjänst och fria yrken	9	8	8	10	12
Övrigt eller okänt	<u>1</u>	<u>3</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>0,5</u>
	100	100	100	100	100

Inom näringsgrenarna skulle man kunna göra en ny indelning på företagare, tjänstemän och arbetare. Detta har emellertid bedömts som mindre intressant i detta sammanhang. I stället har pensionärerna delats upp på sex socialklasser (1945 endast fem) för att få någorlunda enhetliga grupper i pensionshänseende.

Socialklasserna är följande:

- bönder
- övriga företagare
- tjänstemän i enskild tjänst
- tjänstemän i allmän tjänst
- arbetare i enskild tjänst
- arbetare i allmän tjänst

1945 var antalet tjänstemän så litet att någon uppdelning på enskilt och offentligt anställda inte gjordes. Tabell 3.2 ger procentsiffrorna.

Tabell 3.2 Fördelning på socialklass 1945 - 1977, procent

	1945	1955	1965	1970	1977
Bönder	19	17	19	20	17
Övriga företagare	23	19	9	11	11
Tjänstemän	8	14	18	17	18
i enskild tjänst	.	7	10	10	11
i allmän tjänst	.	7	8	7	7
Arbetare	50	50	54	52	54
i enskild tjänst	36	34	45	45	45
i allmän tjänst	<u>14</u>	<u>16</u>	<u>9</u>	<u>7</u>	<u>9</u>
	100	100	100	100	100
100 % =	290	392	480	620	853

Förändringarna avspeglar den allmänna samhällsutvecklingen under efterkrigstiden men det finns drag som är speciella för Eslöv.

I synnerhet gäller detta böndernas oförändrade andel av pensionärerna. Trots den kraftiga ökningen av antalet pensionärer behåller bönderna i stort sett sin procentandel. Det har alltså skett en kraftig ökning av antalet bönder som flyttat in till Eslöv. Några har relativt tidigt lämnat sitt lantbruk (ofta småbruk) och tagit annat arbete i Eslöv men flertalet har flyttat in som pensionärer.

Ökningen av andelen tjänstemän och minskningen av andelen "stadsföretagare" är mera i överensstämmelse med den allmänna utvecklingen i hela landet. Andelen tjänstemän var 1945 bara 8 % men redan 1965 18 % trots nedgången i andelen järnvägsanställda. Samtidigt hade andelen "stadsföretagare" minskat från 23 till 9 % (1977 11 %).

Minskningen av andelen "stadsföretagare" är förvånande stor. Tydligt har antalet självständiga hantverkare och småhandlare minskat. Minskningen kan möjligen till någon del vara skenbar. Det är möjligt att hantverkare, vilkas yrkesbeteckning inte anger om de är företagare eller anställda, 1955 i större utsträckning kodades som företagare. Men även mellan 1945 och 1955, då kodningen otvivelaktigt gjordes på samma sätt, var minskningen stor. En annan felkälla kan vara att småföretagare bildat aktieföretag och blivit kodade som tjänstemän (direktörer) i bolagen.

Enligt den traditionella socialgruppsindelningen är inte förskjutningarna stora. Minskningen av andelen småföretagare och ökningen av andelen tjänstemän har tydligt tagit ut varandra. Socialgruppsindelningen är i många fall svår att avgöra och ofta inte särskilt relevant. Därför är en tabell som 3.3 inte vidare meningsfull. Den tas med mera som en eftergift åt traditionell historieskrivning.

Tabell 3.3 Socialgruppsfördelning 1955 - 1977, procent

<u>Socialgrupp</u>	<u>1955</u>	<u>1965</u>	<u>1970</u>	<u>1977</u>
I	6	5	6	5
II	43	41	42	41
III	<u>51</u>	<u>54</u>	<u>52</u>	<u>54</u>
	100	100	100	100
100 % =	369	480	620	853

4 Inkomstförhållanden

4.1 Sammanräknad inkomst

Den "sammanräknade inkomst" som redovisas i taxeringslängden är den inkomstuppgift som är vanligast i den officiella statistiken. Den är emellertid inte rättvisande när det gäller inkomstfördelningens utveckling. Dels har deklara-tions- och taxeringsprinciperna ändrats, dels också skattesystemet.

En annan komplikation vid jämförelser över tiden är naturligtvis pris-utvecklingen. I tabell 4.1 har klassgränserna räknats om efter konsumtionsprisindex. De blir inte exakt likvärdiga men en någor-lunda realistisk föreställning om inkomstförändringarna bör man dock kunna få fram ur tabellen.

Av ovannämnda skäl lönar det sig inte att detaljanalysera tabellen, men tendensen är klar. Inkomsterna har stigit kraftigt, inte bara i pengar utan även Realt. Man kan avläsa effekten av 1948 års pensionsreform och av den ökade frekvensen av ATP från 1965. Den minskade frekvensen av förvärvsarbete bland pensionärerna bör ha verkat i motsatt riktning. Men i övrigt håller inte materialet för några närmare spekulationer.

Av taxeringsstatistiken kan man också avläsa vilka slag av inkomster som deklarerats. Då jag inte fått tillgång till deklara-tionerna har jag inte kunnat fastställa hur många som haft inkomst av arbete. (Pensioner räknas ju liksom arbetsinkomster som inkomst av tjänst.) Däremot kan man konstatera hur många som haft inkomster av kapital, jordbruk eller rörelse.

Tabell 4.1 Sammanräknad inkomst¹ 1945 - 1977 i 1977 års penningvärde, procent

Inkomstgrupp, kr	1945	1950	1954	1960	1965	1970	1977
Högst 10 000 (motsv)	56	39	32	28	14	1	- ²
10 000 - 20 000	29	32	38	35	43	33	22
20 000 - 30 000			19	18	13	27	22
30 000 - 40 000			11	10	14	12	21
40 000 - 50 000	15	29		10	7	8	14
50 000 - 60 000			9		4	6	7
Över 60 000					6	13	14
	100	100	100	100	100	100	100
Över 20 000 (motsv)	15	29	39	38	44	66	78
20 000 kr 1977 motsvaras av kr	4 800	5 200	6 000	7 400	9 000	11 000	20 000

¹För gifta makarnas totala inkomst

²11 % hade ingen sammanräknad inkomst därför att de inte deklarerat men de hade över 10 000 kr i folkpension.

Kapitalinkomsterna är kanske mest intressanta. Men det är svårt att exakt avläsa förändringarna. Det är givetvis många kapitalinkomster som inte deklarerats och dessutom tillkommer att taxeringsreglerna ändrats. 1954 skulle alla kapitalinkomster medräknas, 1965 de som översteg 400 kr för ogift och 800 kr för gift par. 1977 var motsvarande gränser 800 och 1 600 kr.

För 1954 finns emellertid uppgifter om antalet pensionärer som hade över 400 kr i kapitalinkomst. 400 kr motsvarar 589 kr 1965 enligt konsumentprisindex. Detta motsvarar ganska väl 400/800 kr 1965. 1977 skulle motsvarande belopp vara 1 320 kr, vilket också någorlunda passar in på den då gällande 800/1 600 kronorsgränsen (andelen gifta hade som tidigare nämnts ökat).

I tabell 4.2 anges hur stor procent av pensionärerna inom olika socialklasser som taxerats för kapitalinkomst över 400 kr 1954 och över huvudtaget 1965 och 1977. Naturligtvis får dessa siffror inte pressas, men tendensen till ökad frekvens av kapitalinkomster tycks i alla fall vara klar. Den största ökningen är noterad bland arbetarna. Ökningen är särskilt stor bland f d arbetare i allmän tjänst. 1954 var skillnaden mellan enskild och allmän tjänst så liten att den inte noterades i redogörelsen och ännu 1965 var den ganska obetydlig. Bönderna hade hela tiden störst procent kapitalinkomster, vilket är naturligt eftersom de inflyttade bönderna i regel hade sålt sina gårdar och fått räntebärande kapital i stället.

När man bedömer kapitalinkomsternas storlek får man inte glömma att räntenivån var högre på 1960-talet än under 1950-talet (då normal bankränta var 2 - 3 %) och ännu högre under 1970-talet. Den ökade frekvensen av inte helt obetydliga kapitalinkomster behöver därför inte nödvändigtvis avspegla en motsvarande ökning av förmögenheterna.

Tabell 4.2 Frekvens av kapitalinkomst inom olika socialklasser, procent med deklarerad inkomst av kapital 1954 - 1977

	<u>1954</u>	<u>1965</u>	<u>1977</u>
	<u>(över 400 kr)</u>	<u>(över 400/800 kr)</u>	<u>(över 800/1 600 kr)</u>
Bönder	63	62	79
Övriga företagare	36	57	65
Tjänstemän	50	60	69
Arbetare	13	37	46
<hr/>			
Alla	32	48	58
Tjänstemän i ensk tj	.	56	65
i allm tj	.	66	78
Arbetare i ensk tj	..	36	43
" i allm tj	.	41	62

Medan frekvensen av kapitalinkomster har ökat har frekvensen av jordbruks- och andra rörelseinkomster minskat. Bland f d bönder minskade de från 19 % år 1965 till 10 % år 1977 och bland andra företagare från 33 % till 23 %. Detta måste rimligen avspegla en större benägenhet att dra sig tillbaka från aktiv verksamhet vid en tidigare tidpunkt.

Bland övriga socialklasser var frekvensen av sådana inkomster givetvis obetydlig men alla grupper visar minskning.

Även nettoinkomst av fastighet visar minskad frekvens från 1965 till 1977 (16,5 resp 9 %). Vad detta beror på har inte undersökts. Möjligen har schablonstaxeringsreglerna medverkat.

4.2 Disponibel realinkomst

För att få en mera realistisk bild av förändringarna i pensionärernas ekonomiska situation har taxeringslängdernas uppgifter kompletterats på olika sätt varefter skatten dragits ifrån.

Uppgifter om pensionernas storlek har inhämtats både från försäkringskassan/riksförsäkringsverket och från de statliga, kommunala och enskilda pensionsinrättningar som varit aktuella. Någon privat pension, särskilt om den haft formen av pensionsförsäkring, kan ha förbisetts eftersom jag inte haft tillgång till deklARATIONERNA. Uppgifter om sådana pensioner efterfrågades i enkäten/intervjun men kan naturligtvis ha förtigits. För dem som inte deklarerat och alltså inte haft någon "sammanräknad" eller taxerad inkomst är uppgiften om folkpensionen i de flesta fall den enda inkomstuppgiften vid sidan av ev uppgift i enkät/intervjusvaret.

För dem som deklarerat ökas ev kapitalinkomst med det skattefria beloppet (se föregående avsnitt). För 1965, 1970 och 1977 har avdraget för "underskott i förvärvskälla" lagts till. Eftersom det senare nästan undantagslöst gäller avdrag för ränta på bostadslån har tillägget ansetts ge en mera rättvisande jämförelse med dem som hyr bostad. I något fall kan dock inkomsten på detta sätt ha blivit för hög även om avdrag som klart varit av annat slag frånräknats. 1954 års inkomster kan i en del fall ha blivit något för låga, eftersom då inga avdrag lades till. De var dock då av mindre betydelse.

För dem som bor på ålderdomshem och har låg inkomst har lagts till ett belopp som bedömts motsvara det kommunala bostadstillägg som de skulle ha fått om de haft egen bostad. De får ju i stället ett "bostadstillägg" in natura. De skattefria bostadstilläggen till folkpensionerna har givetvis medräknats. Egentligen borde också den skattefria inkomsten av uthyrd lägenhet i tvåfamiljshus räknas in. Denna har inte kunnat utrönas men det är helt klart att den var vanligare 1954 än senare.

Av nämnda skäl kan en del inkomster 1954 ha blivit mindre än de skulle ha blivit vid en korrekt jämförelse med senare år. Den förbättring från 1954 till 1965 som tabellerna visar är därför troligen något överdriven. Det kan t o m sättas i fråga om det verkligen blev någon nämnvärd real inkomstökning mellan dessa år.

Från den erhållna "bruttoinkomsten" har dragits den slutliga skatten för respektive år. En del av denna har naturligtvis betalats som kvarskatt året därpå men den bör genomsnittligt ha motsvarats av en kvarskatt från föregående år. Resultatet blir en "disponibel inkomst" som

bör vara någorlunda rättvisande för de olika undergrupperna även om det finns individuella felaktigheter. Totalt bör denna "disponibla inkomst" ligga i underkant, bl a på grund av "försiktiga" deklara- tioner.

För gifta och samboende har genomgående räknats med båda makarnas in- komster och skatter för att få ett begrepp om hushållets totala stan- dard. Det är ju ett allmänt accepterat antagande att utgifterna - åt- minstone för äldre män som det ju här gäller - i normalfallet är ungefär lika stora för ensamstående som för ett gift par. På grund av detta beräkningssätt har den under senare år ökade frekvensen av gifta män medfört en större inkomstökning än annars skulle vara fallet. Pensionärer har ju i regel inga "hemmafruar", eftersom hust- rurna också är pensionärer.

När det sedan gäller att jämföra den "disponibla realinkomstens" ändringar under den undersökta tidsperioden tillkommer inte bara svårigheten att mäta penningvärdets förändring (vilket skett med konsumtionsprisindex) utan också att de kollektiva förmånerna för- bättrats i form av bättre sjukvård, subventionerad bostadsförbättring, tillgång till "pensionärsservice" av olika slag etc. Man kan rentav diskutera om hela ökningen av skatterna bör dras av. Men det finns knappast underlag för sådana beräkningar. Denna faktor bör dock ha motverkat den nyssnämnda tendensen till överskattning av förbätt- ringarna.

Med dessa reservationer presenteras i tabell 4.3 ett försök att framställa förändringarna i disponibel realinkomst från 1954 till 1977. Av skäl som ovan angetts är nog siffrorna för 1954 något för låga men knappast så mycket av huvudintrycket kan ändras.

Tabell 4.3 Disponibel realinkomst i 1977 års penningvärde 1954 - 1977, procent

<u>Årsinkomst, kr</u>	<u>1954</u>	<u>1965</u>	<u>1970</u>	<u>1977</u>
Högst 12 000 (motsv)	29	23	3	0 (4 st)
12 000 - 24 000	47	50	50	23
24 000 - 36 000	13	17	27	46
36 000 - 50 000	10	7	13	22
Över 50 000	1	3	7	9
	100	100	100	100
Medianinkomst, kr (motsv)	15 920	17 830	23 920	30 700
D:o, nominellt belopp, kr	4 820	7 952	13 251	30 700

Som framgår av tabellen är förändringen från 1954 till 1965 tämligen liten, möjligen inte helt säkerställd med hänsyn till skillnader i statistiken. Men därefter är det en kraftig förbättring. Särskilt påfallande är att de verkligt låga inkomsterna försvunnit genom folkpensionens (och pensionstillskottens) ökning.

Utvecklingen inom de olika socialklasserna kan studeras i tabell 4.4. Man finner att det skett en påtaglig utjämning mellan grupperna under perioden. De grupper som redan 1954 hade pensionsfrågan ordnad (offentliganställda samt de flesta tjänstemän i enskild tjänst) ökade sin inkomst betydligt mindre än de övriga, för vilka de nytillkomna pensionsformerna haft större betydelse. Ökningen i procent från 1954 till 1977 var för

"stadsföretagare"	158
arbetare i enskild tjänst	143
bönder	112
arbetare i allmän tjänst	74
tjänstemän	53

Medan medianinkomsten för f d arbetare i enskild tjänst år 1954 var endast 44 % av tjänstemännens och 56 av de offentligt anställda arbetarnas, hade den 1977 ökat till resp 70 och 73 %. Fortfarande är det en markant skillnad men dock betydligt mindre. Med all sannolikhet kommer den att vara ytterligare betydligt mindre, kanske nästan utplånad, när ATP- och STP-systemen slagit igenom i alla åldersgrupper.

Tabell 4.4 Disponibel realinkomst, median (i 1977 års penningvärde) inom olika socialklasser 1954 - 1977

<u>Socialklass</u>	<u>1954</u>	<u>1965</u>	<u>1970</u>	<u>1977</u>
Bönder	11 460	16 820	18 750	24 310
Övriga företagare	13 470	19 100	30 150	34 690
Tjänstemän	26 150	30 360	33 230	40 000
Arbetare i enskild tj	11 460	16 160	21 420	27 900
Arbetare i allmän tj	<u>20 340</u>	<u>21 560</u>	<u>25 626</u>	<u>35 320</u>
Alla	15 920	17 830	23 920	30 760

4.3 Skatter

Under hela perioden har pensionärerna varit gynnade i skattehänseende. Pensionerna har i princip varit skattepliktiga (utom bostadstillägget under senare år) men den som inte haft nämnvärt högre inkomst än folkpension (+ pensionstillskott) har fått särskilt avdrag för att slippa eller få lägre skatt. Frekvensen av skatteavdrag har ökat från 24 % av pensionärerna 1954 till 82 % år 1977. Ökningen ligger främst på dem som fått avdrag men haft så stor tilläggsinkomst att de ändå fått betala skatt. Detta är förmodligen en dubbel effekt av ökade tilläggs-pensioner och högre skatteprocent. Helt skattefria var ungefär var femte pensionär både 1954 och 1977. Se tabell 4.5. 1965 noterades endast förekomsten av avdrag, inte hur mycket av skatten som var kvar.

Tabell 4.5 Särskilt skatteavdrag för pensionärer 1954 - 1977, procent

	<u>1954</u>	<u>1965</u>	<u>1977</u>
Ingen skatt	20		18
Avdrag men ändå skatt	4	38	65
Ej avdrag	<u>76</u>	<u>62</u>	<u>18</u>
	100	100	100

5. Pensionsförhållanden

5.1 Folkpension

Under den tid som denna undersökning omfattar har folkpensionerna förändrats till oigenkännlighet. 1945 fanns ännu det gamla systemet med en avgiftspension som var beroende av de avgifter som betalats in under den aktiva tiden. Den uppgick till omkring 75 kr om året. De som var födda före 1880 hade bara några kronor.

Flertalet pensionärer hade emellertid en tilläggs pension som var beroende av inkomsten. De flesta hade bara ett par hundra kronor om året men några kunde komma upp till ca 700 kr för ensamstående och 1 400 kr för två makar (motsvarar ca 3 300 och 6 600 kr i 1977 års penningvärde och ca 6 000/12 000 i 1984 års). Det är inte förvånande att åtskilliga pensionärer måste få hemunderstöd från fattigvården.

1948 förändrades bilden. Då utgick minst 1 050 kr per år (1 650 kr för två makar), med inkomstprövat bostadstillägg högst 1 410 (2 160) kr. Förändringarna kan avläsas i tabell 5.1 Endast de som levde i Eslöv och hade pension båda åren har medtagits.

Tabell 5.1 Förändringar av folkpensionerna från 1947 till 1948 för 1947 års folkpensionärer. Antal med angiven pension

<u>Pension 1947 kr</u>	<u>P e n s i o n 1 9 4 8 k r</u>				<u>Summa</u>
	<u>1 050</u>	<u>1 051 -</u>	<u>1 680</u>	<u>1 681 -</u>	
		<u>1679</u>		<u>1880</u>	
Högst 199	96	16	54	4	170
200 - 599	3	6	5	-	14
600 - 999	3	40	8	4	55
1 000 - 1 314	-	2	8	14	24
	<u>102</u>	<u>64</u>	<u>75</u>	<u>22</u>	<u>263</u>

För 1948 upptar de två vänstra kolumnerna pensionärer som inte sammanbodde med pensionsberättigad hustru och de två högra kolumnerna sådana som hade pension för två makar. För 1947 är gifta och ensamstående mera blandade.

Det framgår av tabellen att de som hade lägst pension fick den största procentuella höjningen. Men deras låga pensioner berodde främst på att de hade andra inkomster än pensionen. Pensionshöjningen betydde därför relativt mindre för dem. Den största höjningen av levnadsnivån fick de ensamstående pensionärer som inte hade annan inkomst än pension. Makar fick mindre eftersom deras pensioner var bara 60 % högre än ensamståendes medan de förut var dubbelt så stora. Behov av fattigvård/socialhjälp har sedan dess förekommit endast i undantagsfall.

Efter 1948 har folkpensionerna höjts i flera omgångar, dels genom centrala beslut, dels genom höjda bostadstillägg i Eslöv. De senare har länge varit relativt små jämfört med andra kommuner, men även bostadskostnaderna har varit relativt låga, i många fall dock på grund av låg bostadsstandard.

Efter 1969 har pensionstillskotten till dem som har ingen eller låg ATP successivt ökat och medfört en ständig stegring av pensionernas realvärde. Indexhöjningarna gav ju under den studerade perioden full kompensation för prisstegringarna och pensionstillskotten kom alltså ovanpå. 1977 var lägsta pension i normalfall ca 10 700 kr, med pensionstillskott ca 13 800 kr, vartill kom bostadstillägg och ev barntillägg. Makar utan bostadstillägg men med pensionstillskott hade ca 23 700 kr. Lägre belopp kunde förekomma för dem som börjat ta ut pensionen före 67 (65) års ålder.

När det gäller jämförelser under en så lång period som från 1945 till 1977 måste man givetvis på något sätt ta hänsyn till penningvärdesförsämringen. Detta har gjorts i tabell 5.2 efter samma principer som för inkomsterna i föregående kapitel och med samma reservationer för svårigheterna. För makar som båda har pension anges totalsumman.

Tabell 5.2 Folkpension inklusive pensionstillskott och bostadstillägg, fördelning på storleksgrupper 1945 - 1977, procent

<u>Årlig pension, kr</u> (1977 års penningvärde)	<u>1945</u>	<u>1950</u>	<u>1954</u>	<u>1965</u>	<u>1970</u>	<u>1977</u>
Högst 5 700	95	41	41	4	-	-
5 700 - 10 700	5	59	51	40	12	2
10 700 - 13 800	-	-	8	13	37	21
13 800 - 20 700	-	-	-	43	50	43
20 700 - 23 700	-	-	-	-	1	18
Över 23 700	-	-	-	-	-	16
	100	100	100	100	100	100
Median, kr	800	5 960	7 050	10 780	14 710	20 160
D:o, nominellt belopp	170	1 400	2 130	4 810	8 150	20 160
% med bostadstillägg	.	.	30	40	.	42

Anm. Bostadstillägg fanns inte 1945, ej uppgift för 1950 och 1970.

Tabellen visar tydligt vilken kraftig ökning som folkpensionerna genomgått sedan 1945. Även i real köpkraft. Den visar också att ökningen har accelererat under 1960- och 1970-talen.

Eftersom tabell 5.2 för gifta pensionärer anger makarnas sammanlagda pension och andelen gifta pensionärer har ökat, ger tabellen en något överdriven bild av pensionernas ökning. För att kontrollera detta ges i tabell 5.3 utvecklingen för enbart ensamboende pensionärer. Som synes är tendensen densamma, fastän helt naturligt på en lägre nivå.

Tabell 5.3 Folkpension inklusive tillägg för ensamboende pensionärer, fördelning på storleksgrupper 1945 - 1977, procent

<u>Årlig pension, kr</u> (1977 års penningvärde)	<u>1945</u>	<u>1954</u>	<u>1965</u>	<u>1977</u>
Högst 5 700	100	57	7	-
5 700 - 10 700	-	43	92	3
10 700 - 13 800	-	-	1	49
13 800 - 20 700	-	-	-	47
Över 20 700	-	-	-	1
	100	100	100	100
100 % =	110	164	172	260

Andelen pensionärer med bostadstillägg har stigit trots att andelen med ATP och/eller tjänstepension har ökat. 1954 hade bara 30 % bostadstillägg. 1965 var det 40 % och 1977 42 %. Förklaringen är dels höjda bostadstillägg (och ökade bostadskostnader) dels fördelaktigare avdragsregler, vilket medfört att man kunnat få bostadstillägg vid något högre inkomster än tidigare.

5.2 ATP

ATP (allmänna tilläggspensioner) började utbetalas 1963 till personer födda 1896 som förvärvat ATP-poäng sedan 1960. De fick då 1/10 av helt belopp. Sedan ökade ATP för nytillkomna pensionärer med 1/20 per år. 1977 fick de nytillkomna pensionärerna 4/5 av full pension.

Under de första åren var det många som inte fick ATP därför att de slutat arbeta före 1960. Detta gällde bl a de många offentligt anställda som fick tjänstepension redan vid 60 år men också en del som på grund av sjukdom eller arbetslöshet inte hade förvärvat några pensionspoäng. Slutligen hade några företagare begagnat sig av sin rätt att stå utanför ATP-systemet.

Andelen pensionärer med ATP steg från 17 % 1965 till 80 % 1977. Från 1969 får pensionärer med låg ATP pensionstillskott. Från detta görs avdrag med hela det belopp som utgår i ATP. Endast ATP över pensionsstillskottet betyder sedan dess en verklig ökning av den sammanlagda pensionen.

För statliga och kommunala pensioner tillkommer att både folkpension och ATP ingår i totalpensionen. Denna påverkas i regel inte av ändringar av folkpension eller ATP.

ATP-pensionernas utveckling framgår av tabell 5.4. Endast pensionsstagarens egen ATP är medräknad, ej hustruns ev pension. Andelen pensionärer med ATP ökar snabbt med åren. Av de nytillkomna pensionärerna 1977 var det bara 3 st som inte hade ATP.

Tabell 5.4 ATP 1965 - 1977, procent

<u>ATP-belopp</u>	<u>1965</u>	<u>1970</u>	<u>1977</u>
<u>(1977 års penningvärde)</u>			
Ingen ATP	83	51	20
Högst pensionstillskottet ¹	.	2	15
Högre än ptk men högst 6 000 kr	(17) ¹	40	14
6 000 - 12 000 kr	-	7	25
12 000 - 18 000 kr	-	0 (3st)	17
Över 18 000 kr	-	-	9 ²
	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
100 % =	480	620	853

¹Pensionstillskott först 1969. Helt ptk var 1970 300 kr, 1977 3 100 kr.

²Högsta belopp 36 300 kr.

Redan 1970 hade 47 % av pensionärerna så stor ATP att totalpensionen ökade (gäller dock inte för stats- och kommunalanställda) och 1977 gällde detta 65 %. Flertalet fick dock mycket blygsamma tillskott. 6 000 kr 1977 betydde 2 100 kr (175 kr i månaden) mera än för enbart folkpension med ptk. Tillskottet blir ännu mindre genom att ökad ATP medför höjd skatt och minskat bostadstillägg. Detta visar sig också i pensionärernas subjektiva belåtenhet med sina inkomster (se nedan kap 9).

5.3 Tjänstepension

Statliga och kommunala tjänstemän har sedan gammalt haft rätt till tjänstepension. Vid den undersökta periodens början hade också arbetare i offentlig tjänst och flertalet tjänstemän i enskilda företag fått sådan. Arbetare i enskild tjänst har däremot i regel inte fått tjänstepension (utöver ATP) förrän de senaste åren men nu får flertalet av de nya pensionärerna sådan.

Mot denna bakgrund är uppgifterna i tabell 5.5 förvånande. Andelen med tjänstepension var tydligen inte större 1977 än 1955. Om uppgifterna är fullständiga var den t o m något mindre. Uppgifterna 1955 bygger på grundliga intervjuer, 1965 och 1977 bygger de på

registeruppgifter, varvid möjligen någon pension kan ha förbisetts. (Deklarationerna har inte varit tillgängliga.) 1965 var andelen med tjänstepension uppenbart lägre än 1955 och 1977.

Tabell 5.5 Tjänstepension 1955 - 1977, procent

<u>Tjänstepension, kr/år</u> (1977 års penningvärde)	<u>1955</u>	<u>1965</u>	<u>1977</u>
Ingen tjänstepension ¹	62	78	64
Under 2 000	5	1	7
2 000 - 8 000	7	4	8
8 000 - 20 000	19	10	15
Minst 20 000	<u>7</u>	<u>7</u>	<u>6</u>
	100	100	100

¹Inklusive de som inte slutat sitt gamla arbete (11 % 1955, 7 % 1965 och 3 % 1977); några av dem kan tänkas få tjänstepension senare.

Orsakerna till den förvånande utvecklingen är inte helt klar. Olika omständigheter kan ha medverkat. När ATP-systemet infördes upphörde en del enskilda pensionsordningar för privatanställda tjänstemän. Men detta kan knappast ha haft så stor effekt redan 1965. En annan omständighet kan vara att vissa enskilda företag i Eslöv tidigare gav små arbetarpensioner. Dessa pensioner upphörde så småningom av olika skäl, bl a ATP.

En tredje omständighet är att andelen arbetare i allmän tjänst minskade kraftigt mellan 1955 och 1965 i samband med järnvägsnedläggningarna.

Att andelen med relativt hög tjänstepension minskat kan bero på att de tidigare tjänstepensionerna övergått till att vara kompletteringspensioner till ATP. De minskar då när folkpension och ATP ökar (i förhållande till tidigare pensionärsårgångar).

Arbetare i enskild tjänst är ju den ojämförligt största pensionärsgruppen. Om man studerar utvecklingen inom denna grupp finner man i stort sett samma utvecklingstendens som för hela materialet, t o m något mera uttalad. Detta skulle kunna tyda på att den andra av de ovan nämnda förklaringarna skulle vara den viktigaste. Se tabell 5.6

Tabell 5.6 Tjänstepension bland arbetare i enskild tjänst 1955 -
1977, procent

<u>Tjänstepension, kr/år</u> <u>(1977 års penningvärde)</u>	<u>1955</u>	<u>1965</u>	<u>1977</u>
Ingen tjänstepension	68	94	80
Under 2 000	16	2	10
2 000 - 8 000	11	3	8
8 000 - 20 000	6	2	2
Minst 20 000	-	-	0 (1 st)
	100	100	100
100 % =	122	217	386

Arbetarnas tjänstepensioner ligger på lägre nivå än de övrigas. Omkring hälften av pensionerna var 1955 på 50 kr i månaden eller mindre. Detta gäller för övrigt även 1977 års pensioner i ett annat penningvärde (2 000 kr 1977 motsvarar 600 kr 1955).

1977 hade utvecklingen börjat vända. Från 1976 har den avtalsbundna tilläggspensionen (STP) tillkommit. Av de privatanställda arbetare i Eslöv som pensionerades 1976 hade nära hälften tjänstepension. Några har de allra flesta nytillkomna pensionärer något slag av tjänstepension utöver ATP.

6. Bostadsförhållanden

För bostadsförhållandena finns jämförbara uppgifter endast från åren 1955 och 1977 och endast om bostadstyp. För 1955 finns uppgifter om bostadskostnad och för 1977 om trivselsn i bostaden. 1965 var bostadsuppgifterna mycket summariska. Tyvärr har samordning av uppgifterna i detta fall försummats.

Den stora förändringen mellan 1955 och 1977 är bostadsrättslägenheternas frammarsch. 1955 hade bara 3 % av Eslövspensionärerna bostadsrätt, 1977 var det 26 %. Bostadsrätten har gått fram främst på hyreslägenheternas bekostnad men även andelen med egna villor har minskat något (från 43 till 36 %). Sammanlagda antalet som äger sin bostad (villa eller bostadsrätt) har ökat från 46 till 62 %. Andelen som bor i kommunala pensionärslägenheter har alltid varit liten i Eslöv men har sjunkit från 5 % 1955 till 2 % 1977. I stället har andelen som vistas på ålderdomshem eller vårdhem ökat något (från 4 till 7 %). Se tabell 6.1.

Tabell 6.1 Bostadstyp 1955 och 1977, procent

<u>Bostadstyp</u>	<u>1955</u>	<u>1977</u>
Hyreslägenhet	44	28
Pensionärslägenhet	5	2
Bostadsrätt	3	26
Eget hus	43	36
Ålderdomshem/vårdhem	4	7
Inneboende	<u>2</u>	<u>1</u>
	100	100
100 % =	369	853

Minskningen av antalet pensionärslägenheter beror på en medveten politik från kommunens sida. Det har ansetts att bostadstilläggen och de höjda pensionerna nu ger tillräcklig möjlighet att hyra lägenheter i det vanliga bostadsbeståndet, där för övrigt andelen kommunalägda bostäder samtidigt har ökat.

Om man studerar utvecklingen inom olika socialklasser finner man att bostadsrätten hos bönder och arbetare i allmän tjänst har gått fram på det egna husets bekostnad medan "stadsföretagare" och tjänstemän har ökat både bostadsrätts- och husägande. Arbetare i enskild tjänst

har ökat andelen bostadsrätter men har ungefär oförändrad andel egna hus. Se tabell 6.2.

Tabell 6.2 Bostadstyp inom olika socialklasser 1955 och 1977, procent

Bostadstyp	Bönder		Övr föret		Tjänstem		Arb allm		Arb ensk	
	1955	1977	1955	1977	1955	1977	1955	1977	1955	1977
Hyreslägenhet	25	21	53	30	56	24	49	36	40	29
Pensionärslägenhet	2	-	3	-	-	1	2	-	12	4
Bostadsrätt	3	28	-	19	7	27	5	26	2	27
Eget hus	64	45	41	47	36	42	44	29	33	31
Institution	2	5	-	4	2	5	-	9	11	7
Inneboende	5	1	3	1	-	-	-	1	3	2
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
100 % =	64	147	70	88	54	154	59	78	122	286

1955 var omkring hälften av de egna villorna tvåfamiljshus medan sådana var sällsynta 1977. Vid båda tillfällena bodde några enstaka pensionärer i hyreshus som de själva ägde. 1955 observerades ganska många fall av låg kvalitet på bostaden men 1977 endast undantagsfall.

En intressant iakttagelse är att andelen med bostad på ålderdomshem har minskat bland "vanliga arbetare" men ökat i alla andra grupper. Detta avspeglar ålderdomsshemmens förvandling från "fattighus" till inackorderingshem för alla samhällsgrupper.

7 Arbetsförhållanden

7.1 Ålder då huvudsakliga förvärvsarbetet upphörde

I intervjuformuläret ingick både 1955, 1965 och 1977 en fråga om när pensionären slutade sitt vanliga arbete. Denna fråga var tydligen svår att besvara för många. Särskilt i enkätformulären 1977 är det många som hoppat över den. Den var lite krångligt formulerad och dessutom har det nog för en del varit svårt att ange rätt tidpunkt. För det senare talar bl a att det är särskilt bönder och andra företagare som inte svarat.

Resultaten är emellertid entydiga. Allt flera slutar sitt arbete tidigare. Detta var ett faktum långt innan pensionsåldern sänktes från 67 till 65 år. Men samtidigt är det färre som slutar före pensionsåldern eller som går i pension vid 60 eller 63 år. Medianåldern har därför endast sjunkit från 67,8 år 1955 till 67,3 år 1977 (för hela pensionärsbeståndet, inte för de nytillkomna pensionärerna som nu sällan är äldre än 65 år). Tabell 7.1 visar "hopkrympningen" av avgångsåldern.

Tabell 7.1 Ålder då huvudsakliga förvärvsarbetet upphörde, 1955-1977, procent

<u>Avgångsålder</u>	<u>1955</u>	<u>1965</u>	<u>1977</u>
Under 60	7	6	4
60 - 64	24	20	16
65 - 66	10	14	26
67	11	24	33
Över 67	36	28	17
Ej slutat	<u>13</u>	<u>7</u>	<u>4</u>
	100	100	100
100 % =	365	441	678
Bortfall	1 %	6 %	(20) ¹ 12 %

¹20 % om man räknar även med dem som inte tillfrågats. Sannolikt är andelen som ej slutat något större bland de ej tillfrågade eftersom de är genomsnittligt yngre.

Totalsiffrorna är emellertid ganska intetsägande. Förutsättningarna och de faktiska beteendet är så olika inom olika grupper att genomsnittssvaren är tämligen ointressanta. De påverkas också av den ändrade socialklassfördelningen.

De olika åldersgrupperna har vid varje tidpunkt haft olika förutsättningar. Flertalet äldre pensionärer 1955 hade en ytterst obetydlig folkpension vid 67 års ålder och fortsatte därför att arbeta så länge de orkade. 1977 var folkpensionen betydligt större, ATP hade tillkommit och för den yngsta årsklassen folkpension vid 66 års ålder 1976.

Tabell 7.2 visar att andelen som arbetat efter 67 års ålder var större i den äldre åldersgruppen vid varje undersökningstillfälle. Vidare sjönk denna andel både bland äldre och yngre från 1955 till 1965 och, särskilt bland de yngre, ytterligare till 1977. Här bör dock observeras det större bortfallet 1977 i den yngre åldersgruppen, vilket kan ha påverkat resultatet.

Till någon del kan den högre arbetsfrekvensen i de högre åldrarna ha berott på att de som uppnått högre ålder har varit genomsnittligt fysiskt starkare än de övriga och därför orkat arbeta längre. Detta är dock enbart en gissning och kan inte i någon högre grad ha påverkat helhetsbilden. Det har däremot uppenbarligen de höjda pensionerna gjort.

För stats- och kommunalanställda och för privatanställda tjänstemän har den normala pensionsåldern sedan länge varit 60, 63 eller 65 år. Här har tendensen snarast gått mot en höjning av pensionsåldern. Dessutom bör det minskade antalet järnvägstjänstemän (och arbetare) med låg pensionsålder ha påverkat genomsnittssiffrorna i riktning mot högre pensionsålder.

Tabell 7.2 Ålder då huvudsakliga förvärvsarbetet upphörde, fördelning på åldersgrupper 1955 - 1977, procent

Avgångsålder	Ålder 1955		Ålder 1965		Ålder 1977	
	67 - 74	75 -	67 - 74	75 -	67 - 74	75 -
Under 60	6	9	8	5	4	4
60 - 64	26	21	25	14	19	11
65 - 66	12	5	18	9	35	13
67	15	5	26	20	30	37
Över 67	23	53	14	49	7	31
Ej slutat	18	6	9	3	5	3
	100	100	100	100	100	100
100 % =	222	144	253	190	391	287
Bortfall	-	2 %	3 %	8 %	(22)11%	(18) 14 %

Den grupp som starkast påverkats av folkpensions- och ATP-höjningarna och som inte haft någon centralt fastställd pensionsålder är arbetarna i enskild tjänst. I tabell 7.3 visas utvecklingen inom denna grupp. Den skiljer sig från den totala genom att den inte har någon minskning av avgången före 65 år. Denna har i denna grupp alltid varit liten och består väl huvudsakligen av förtidspensionering på grund av sjukdom eller utslitning. Däremot är minskningen av avgång efter 67 år starkare än genomsnittet. Här har tydligen de höjda pensionerna verkat kraftigt.

Tabell 7.3 Ålder då huvudsakliga förvärvsarbetet upphörde, arbetare i enskild tjänst 1955 - 1977, procent av alla pensionärer resp år

<u>Avgångsålder</u>	<u>1955</u>	<u>1965</u>	<u>1977</u>
Under 60	5	5	4
60 - 64	10	11	10
65 - 66	7	10	23
67	11	38	50
Över 67	54	30	11
Ej slutat	<u>13</u>	<u>6</u>	<u>2</u>
	100	100	100
100 % =	122	194	315
Bortfall	2 %	-	(19) 11 %

Tjänstemännen och de offentliganställda arbetarna har inte påverkats så mycket av pensionsökningarna - eftersom de i stort sett haft oförändrade pensionsförhållanden. Bland de privatanställda tjänstemännen var det dock färre som arbetat efter 65 år 1977, kanske för att de mera allmänt fått ordentlig pension vid 65 år.

Uppgift om företagarna måste anses ganska osäkra. Dels är det stort bortfall 1977, dels är det inte alltid klart när företagarna verkligen upphör med sitt arbete. Tabell 7.4 ger några siffror för bönder och övriga företagare, vilka dock måste läsas med många reservationer.

Tabell 7.4 Ålder då huvudsakliga förvärvsarbetet upphörde, bönder och övriga företagare 1955 och 1977, procent av alla pensionärer resp år

<u>Avgångsålder</u>	<u>Bönder</u>		<u>Övriga företagare</u>	
	<u>1955</u>	<u>1977</u>	<u>1955</u>	<u>1977</u>
Under 60	17	4	4	5
60 - 64	24	16	9	5
65 - 66	9	16	6	11
67	3	23	13	29
Över 67	45	36	35	34
Ej slutat	<u>2</u>	<u>5</u>	<u>34</u>	<u>27</u>
	100	100	100	100
100 % =	64	115	70	65
Bortfall	2 %	(22) 11 %	-	(26) 13 %

Det förefaller som om bönderna stannade längre på sina gårdar 1977 än 1955 medan övriga företagare skulle ha sänkt sin pensionsålder. I båda fallen har folkpensionsåldern (för flertalet 67 år) fått större betydelse. Särskilt gäller detta bönderna. Bland övriga företagare var det 1977 fortfarande över hälften som uppgav sig ha kvar sitt gamla arbete efter 67-årsåldern.

7.2 Aktuell arbetssituation

Vid alla tre undersökningstillfällena tillfrågades pensionärerna om de hade något slag av förvärvsarbete. Frågan var uppdelad på heltid och deltid och på om det var i det gamla yrket eller något annat. Det visade sig emellertid vid alla tre tillfällena att det var svårt att få preciserade och tillförlitliga uppgifter. Frågorna var också lite krångligt formulerade, vilket särskilt i enkätundersökningen vållat en viss osäkerhet. Möjligen kan också en och annan ha tvekat därför att han "jobbat svart".

Med alla reservationer kan dock tabell 7.5 ge en antydning om utvecklingen. Den visar att andelen som uppger förvärvsarbete sjunkit. Att flera slutat sitt egentliga arbete framgick av svaren på den föregående frågan. Här visas att även frekvensen av nytt arbete har sjunkit, särskilt mellan 1955 och 1965. Det ser ut som om andelen med deltidsarbete i det gamla yrket skulle ha ökat från 1965 till 1977. Detta är sannolikt men kan med hänsyn till det stora bortfallet inte verifieras.

Tabell 7.5 Aktuell arbetssituation 1955 - 1977 enligt intervjuer, procent

	1955	1965	1977
Gamla arbetet, heltid	11	7	3
D:o, deltid	4	1	3
Nytt arbete	16	3	3
Ej arbete	<u>70</u>	<u>89</u>	<u>91</u>
	100	100	100
100 % =	369	465	680
Bortfall	-	3 % (20)	15 %

Till dem som svarade att de inte arbetade ställdes 1955 och 1977 frågan om orsaken därtill. Även dessa svar är svårtydda. Alternativen är inte klart skilda från varandra. Den som inte "behöver" arbeta eftersom pensionen räcker till kan ju också vara svag eller sjuklig och det är inte givet vilket svarsalternativ han väljer. Förändringen från 1955 till 1977 är dock påfallande. Andelen som tycker att de inte "behöver" arbeta har ökat starkt, medan andelen som främst åberopar hälsoskäl har minskat. Se tabell 7.6.

Alternativet "för hög skatt" gavs inte som givet svarsalternativ 1955 men uppgavs spontant av några. Det togs med 1977 och gav då 9 %, bland "stadsföretagarna" 24 % (!). Under "annat" finner man några som anser att man inte bör ta arbetet från de yngre (båda åren).

På frågan om vilka sjukdomar som orsakat arbetsförmågan är svaren så obestämda och bortfallet så stort att det inte lönar sig att analysera dem. Allmänna intrycket är att sjukdomspanoramata är tämligen oförändrat.

Tabell 7.6 Uppgivet skäl till att inte arbeta 1955 och 1977, procent

Uppgivet skäl	1955	1977
Pensionen räcker, behöver ej	15	58
Ohälsa, orkar ej	76	22
Svårt att få arbete	3	1
För hög skatt	2	9
Annat	<u>3</u>	<u>9</u>
	100	100
100 % =	258	617

8 Ekonomi enligt egna uppgifter

Inkomstförhållandena, sådana de framgår av officiella noteringar, har behandlats i kapitel 4. Här ska lämnas några kompletterande uppgifter som baseras på de besvarade frågorna. Några av dessa ställdes 1955 bara till pensionärer med så låga inkomster att de hade bostadstillägg eller borde varit berättigade till sådant om de sökt. Dessa frågor ställdes inte alls 1965.

8.1 Hur klarade man utgifterna?

Denna fråga ställdes 1955 endast till pensionärer som ansågs berättigade till bostadstillägg. Vid jämförelsen har därför endast motsvarande grupp 1977 medtagits. Reglerna för bostadstillägg har emellertid ändrats och det är därför inte säkert att de båda grupperna exakt motsvarar varandra. Att det i båda fallen gäller pensionärer utan nämnvärda (kända) andra inkomster än folkpensionen är emellertid klart.

Liksom i fråga om de andra intervjufrågorna är också här bortfallet större 1977 än 1955. Jämförelsen har därför gjorts endast med dem som svarade eller intervjuades. Även av dem är det en större procent som inte svarade på just denna fråga 1977.

Under dessa förutsättningar har tabell 8.1 tillkommit. Det förbluffande resultatet är att flera pensionärer var nöjda med sin situation 1955 än 1977, trots att pensionerna hade tredubblats i oförändrat penningvärde och tiodubblats i kronor räknat (se tabell 5.2). Skillnaden är så stor att den inte kan bero på bortfallet. Men naturligtvis kan siffrorna ha påverkats av detta.

Det finns också ett par andra felkällor som bör redovisas. I 1955 års urval medtogs även en del företagare med låga deklarerade inkomster men utan bostadstillägg. En del av dessa kan naturligtvis ha haft "dolda" inkomster eller tillgångar. Men de allra flesta måste "objektivt sett" ha haft betydligt lägre realinkomster än 1977 års urval.

Ytterligare en felkälla kan vara frågans formulering. 1955 var frågan helt öppen: "Vad anser Ni om möjligheten att nu klara utgifterna för mat, bostad och andra levnadskostnader?" Vid bearbetningen indelades svaren i de grupper som anges i tabell 8.1. 1977 års formulär gick ut som enkät och ansågs då behöva förses med svarsalternativ att "kryssa". Man kan förmoda att en del undvikande svar av typen "går nog bra" e d skulle ha blivit mera precicerade och kanske mera negativa om alternativen funnits 1955.

Tabell 8.1 Hur går det att klara utgifterna? Endast pensionärer med bostadstillägg och likställda, procent

	<u>1955</u>	<u>1977</u>
Bra, hyggligt	59	37
Med stor sparsamhet	28	39
Går inte, tar av kapital	9	17
Ej svar	<u>4</u>	<u>7</u>
	100	100 ₁
100 % =	202	328

1

Dessutom 30 st som ej tillfrågats, totalt bortfall 14 %.

Trots de angivna felkällorna är det inte troligt att förändringen helt beror på dessa. Pensions- och inkomstökningen är ju egentligen enorm. Men samtidigt har också anspråken på levnadsnivå stigit oerhört. Det som 1955 ansågs som en god standard ansågs 1977 intolerabelt. 1955 hade dessutom flertalet pensionärer själva upplevt den stora pensionshöjningen 1948. Och de hade i flertalet fall växt upp under mycket knappa omständigheter. 1977 gällde detta fortfarande de allra äldsta och de var också mera nöjda med sina inkomster än de yngre, trots att de hade lägre inkomster än dessa.

Det är därför min slutsats att tabellen avspeglar en subjektivt sämre situation trots den objektiva standardhöjningen, även om skillnaden troligen är mindre än tabellen visar. Det kan tilläggas att de av 1977 års pensionärer som hade andra inkomster än folkpensionen hade ännu större andel som var missnöjda med sin ekonomiska situation än de som hade bara folkpensionen. Motsvarande bearbetning gjordes inte på 1955 års material.

8.2 Sparande

Frågan om sparande ställdes 1955 endast till pensionärer med låga inkomster. Jämförelserna har därför gjorts med motsvarande grupp 1977 på samma sätt som beskrivits i föregående avsnitt. Ungefär samma reservationer gäller, dock att frågeformuleringen i detta fall är mera likartat 1955 och 1977. Å andra sidan är bortfallet 1977 betydligt större än på föregående fråga. Se tabell 8.2.

Förändringarna är i detta fall inte särskilt förvånande. Andelen som säger sig spara var klart större 1977 än 1955. Detta är vad man kan vänta sig med hänsyn till de större inkomsterna. De som sparar ryms med stor marginal inom den grupp som sade sig klara ekonomin bra eller hyggligt. Det förefaller däremot som om andelen som sparat tidigare men inte som pensionärer skulle ha minskat. Den grupp som aldrig sparat förefaller att ha varit oförändrad, ca 20 %. Den senare slutsatsen är emellertid osäker på grund av bortfallet.

Tabell 8.2 Sparande 1955 och 1977. Endast pensionärer med bostadstillägg och likställda, procent

<u>Sparar</u>	<u>1955</u>	<u>1977</u>
nu	12	27
förr men inte nu	65	39
aldrig	21	20
Ej svar	2	14 ¹
	<u>100</u>	<u>100</u>
100 % =	202	328

¹Beräkning se tabell 8.1. Totalt bortfall 21 %.

8.3 Livförsäkring

Fråga om livförsäkring har ställts alla tre åren till alla tillfrågade pensionärer. Bortfallet 1977 är emellertid stort, hela 18 % av de tillfrågade (26 % av alla).

1955 uppgav 50 % av pensionärerna att de hade eller hade haft livförsäkring. Denna andel var oförändrad 1965 och hade 1977 stigit till 62 %. Man kan diskutera om denna ökning ska anses bestyrkt mot bakgrund av det relativt stora bortfallet, men om man gör en uppdelning på socialklasser så kan man urskilja vissa tendenser som gör ökningen sannolik. Se tabell 8.3.

Tabell 8.3 Pensionärer som har eller haft livförsäkring, fördelning på socialklasser 1955 - 1977, procent

<u>Socialklass</u>	<u>1955</u>	<u>1965</u>	<u>1977</u>	<u>Bortfall 1977</u>
Bönder	36	42	39	19
Övriga företagare	50	50	84	19
Tjänstemän	76	75	83	15
Arbetare, enskild tjänst	37	51	56	19
Arbetare, allmän tjänst	<u>70</u>	<u>60</u>	<u>64</u>	<u>14</u>
Alla	50	52	62	18

Andelen försäkringstagare tycks ha ökat bland "stadsföretagare" och arbetare i enskild tjänst men varit tämligen oförändrad bland bönder, tjänstemän och arbetare i allmän tjänst. Bönderna har hela tiden haft en låg procent, vilket är naturligt eftersom gården traditionellt varit deras "livförsäkring". Tjänstemännen och de offentliganställda arbetarna har sedan länge haft en hög andel med livförsäkring medan "stadsföretagare" och privatanställda arbetare legat lägre än de övriga.

1955 kunde man konstatera att de grupper som hade sin pensionsfråga ordnad hade större andel med livförsäkring. Sedan dess har ju ATP medfört att allt flera fått ordnad pension. Det kan mycket väl vara så att den ökade frekvensen livförsäkringar hänger samman med att "stadsföretagare" och privatanställda arbetare börjat närma sig tjänstemännen och de offentliganställda i fråga om pensionering. De som redan tidigare hade hög försäkringsfrekvens har ju inte ökat den påtagligt. Arbetargruppen bland dem har t o m minskat den.

En sådan hypotes kan naturligtvis inte bevisas men den har mycket som talar för sig. Den talar emot det ofta hörda antagandet att ATP har minskat hushållssparandet. 1955 var det inte bara så att de pensionsberättigade hade flera livförsäkringar, det var också så att de som

hade sjuklön hade högre frekvens av frivillig sjukförsäkring (den enda som då fanns), i båda fallen även på samma inkomstnivå. Kanske är det så att det behövs en viss grad av ekonomisk trygghet för att det ska bli aktuellt med individuell försäkring. Det behövs naturligtvis också en så hög inkomst att det kan bli pengar över till försäkringspremierna. Även denna förutsättning har blivit mera spridd under perioden men det gäller ju också de grupper som inte ökat försäkringsfrekvensen.

8.4 Bidrag från och till barn

Även denna fråga har ställts till samtliga. Bortfallet 1977 är ungefär lika stort som i fråga om livförsäkring. Men det råder inget tvivel om att den ekonomiska gemenskapen med barn är obetydlig och att den var liten redan 1955. Se tabell 8.4. Procenttalen där är räknade på antal pensionärer med barn som svarat. Bortfallet är inte fördelat på pensionärer med och utan barn. Andelen barnlösa pensionärer (bland dem som svarat) har ökat från 16 % 1955 till 23 % 1977.

Tabell 8.4 Bidrag från barn 1955 - 1977, procent

<u>Bidrag</u>	<u>1955</u>	<u>1965</u>	<u>1977</u>
Regelbundna	7	2	1
Tillfälliga	8	-	1
Inga	<u>85</u>	<u>98</u>	<u>98</u>
	100	100	100
100 % =	310	352	494
(= antal med barn som svarat)			
Antal barnlösa	<u>57</u>	<u>84</u>	<u>151</u>
Summa	367	436	645
Bortfall	0,5 %	7 %	(24) 12 %

Frekvensen av bidrag från barnen var 1955 något högre bland arbetare och bönder än bland övriga. Den var också något högre i den äldsta åldersgruppen. 1977 var det ingen nämnvärd skillnad vare sig mellan åldrar eller socialklasser.

Flertalet regelbundna bidrag 1955 var fri bostad eller fri inackordering hos barnen. Detta uppgavs av bara en pensionär 1977 (med reservation för bortfallet).

Bidrag till barn efterfrågades inte 1955 eller 1965 men uppgavs i flera fall spontant. 1977 efterfrågades det och uppgavs då av 6 %, något mer bland tjänstemän i allmän tjänst och något mindre bland arbetare i enskild tjänst. I övrigt var bidragen ungefär jämnt fördelade mellan grupperna.

9 Pensionärernas åsikter i vissa frågor

Några frågor i formulären gällde pensionärernas åsikter om pensionens storlek, om lämplig pensionsålder och om allmänna önskemål beträffande samhällets åtgärder för pensionärerna. 1977 frågades också om pensionärernas inställning till delpensionen och till att eventuellt hjälpa andra pensionärer med besök och dylikt.

9.1 Åsikt om pensionens storlek

Denna fråga var något annorlunda formulerad 1977 än vid de båda tidigare tillfällena. Detta beror på att ATP tillkommit. 1955 och 1965 gällde frågan enbart folkpensionen men 1977 frågades också om ATP. Tyvärr blev formuleringen inte riktigt lyckad med tanke på jämförelsen bakåt. Bland svarsalternativen fanns nämligen också: "Bra för dem som får både folkpension och ATP men för lite för dem som bara får folkpension". Denna formulering kan möjligen ha suggererat några till att anse folkpensionerna för små. Detta bör man ha i minnet när man studerar tabell 9.1.

Tabell 9.1 Åsikt om folkpensionens storlek 1955 - 1977, procent

	<u>1955</u>	<u>1965</u>	<u>1977</u>
Pensionen för liten	46	68	72 ¹
Pensionen lagom stor	43	22	21
Vet inte, ej svar	<u>11</u>	<u>10</u>	<u>7</u>
	100	100	100
100 % =	369	467	722

1

37 % tyckte att folkpensionen var för liten men att de som hade ATP hade det hyggligt. De flesta av dem hade inte själva ATP! 25 % tyckte att det var för lite även med ATP.

Den stora förändringen ligger mellan 1955 och 1965. Från 1965 till 1977 har inte åsikterna ändrats nämnvärt. Både på 1960-talet och på 1970-talet var pensionärerna mindre nöjda med pensionerna än på 1950-talet. Detta överensstämmer med uppgifterna om hur det går att klara ekonomin (tabell 8.1) vilket ökar trovärdigheten. Trots att pensionerna fått ett betydligt högre realvärde är det fler som anser dem otillräckliga. Förklaringen torde vara densamma som i fråga om den allmänna uppfattningen om ekonomin vilken diskuterats i föregående kapitel.

Om man inskränker sig till gruppen arbetare i enskild tjänst, vilken är mest beroende av folkpensionen för sin försörjning, får man i stort sett samma resultat som för hela materialet. Minskningen av gruppen som anser pensionerna tillräckligt stora är emellertid ännu större än för alla pensionärer. 1955 var det flera arbetare som ansåg att pensionerna hade lagom storlek än som ansåg dem för små. Men redan 1965 var det mer än fyra gånger så många som tyckte att de var för små. Möjligen kan man utläsa någon vändning till större belåtenhet 1977 men skillnaden är inte markant. Observera dock att frågeformuleringen kunde suggerera till mera missnöje 1977. Se tabell 9.2.

Tabell 9.2 Åsikt om folkpensionens storlek, arbetare i enskild tjänst 1955 - 1977, procent

	<u>1955</u>	<u>1965</u>	<u>1977</u>
Pensionen för liten	45	82	74
Pensionen lagom stor	48	16	19
Vet inte, ej svar	<u>7</u>	<u>2</u>	<u>7</u>
	100	100	100
100 % =	122	157	334

Pensionärerna tillfrågades också om de tyckte att folkpensionen var för stor. Detta tyckte två personer 1955 (en bonde och en annan företagare), en person 1965 (bonde) och två personer 1977 (en bonde och en arbetare).

9.2 Åsikt om pensionsåldern

Svaren på frågan om lämpligaste pensionsålder visar att sänkningen till 65 år svarade mot en utbredd opinion. Redan 1955 tyckte omkring 30 % att pensionsåldern var för hög. 1965 var den andelen dubbelt så stor och 1977 var den övervägande majoriteten nöjd med den nya pensionsåldern (65 år från 1 juli 1976). Alternativet att själv välja pensionsålder hade inte några anhängare. Se tabell 9.3.

Tabell 9.3 Åsikt om lämpligaste pensionsålder, 1955 - 1977, procent

	1955	1965	1977
Lägre än 65 år	8	4	5
65 år	21	55	71
67 år	49	29	12
Högre än 67 år	2	0	0
Välja själv	3 ¹	- ¹	4
Vet inte, ej svar	17	12	7
	100	100	100
100 % =	369	467	722

¹Alternativet ej angivet i frågeformulärer.

Vid fördelning på socialklasser finner man att företagarna (både bönder och andra) genomgående "röstade" för högre pensionsålder än arbetare och tjänstemän. Den äldsta åldersgruppen tyckte också i större utsträckning att 67 år eller mer var en lämplig pensionsålder.

1977 frågades också om inställningen till möjligheten att få delpension från 60 år. Detta gillades av hälften av dem som svarade. Många tyckte i detta sammanhang att fritt val av pensionsålder skulle vara bättre. Delpension hade dock inte varit aktuell för någon av de tillfrågade och bortfallet var stort. Men svaren kanske tyder på att fritt vald pensionsålder har större resonans än som framgår av svaren på den föregående frågan, där uppmärksamheten koncentrerades till frågan om 67 eller 65 år som allmän pensionsålder.

9.3 Allmänna önskemål

1955 och 1977 ställdes frågan: "Tycker Ni att staten, landstinget eller kommunen borde göra mera för pensionärerna? På vad sätt i så fall?"

Både 1955 och 1977 var det egentligen bara två önskemål som hade någon nämnvärd anslutning (utöver önskemålet om högre pensioner som hade kommit fram i föregående frågor). I båda fallen var det omkring 10 % som uttryckte önskemålet. Det ena gällde bostäderna: högre bostadstillägg eller (1955) flera billiga pensionärslägenheter. Både 1955 och 1977 hade Eslöv lägre bostadstillägg än omgivande kommuner (vilket ändrades något år efter 1977).

Det andra önskemålet gällde lägre skatter, framför allt att folkpensionen borde vara skattefri även om man har andra inkomster. För den som har ATP eller annan inkomst utöver folkpensionen är ju "marginalskatten" mycket hög genom att bostadstillägget minskar och skatten stiger samtidigt.

Utöver bostadsproblem och skatter framfördes en lång rad önskemål men inget som hade någon större anslutning. Ungefär samma problem som 1955 återkom 1977. Det kunde gälla bättre sjukförmåner, mera fria resor, bättre hemhjälp, mera fritidssysselsättning o s v.

Om man ska försöka utläsa någon skillnad mellan 1955 och 1977 skulle det möjligen gälla att det 1955 var aktuellt med den nyinförda sjukförsäkringen som inte gav pensionärerna så mycket som de önskade. 1977 gällde det mera bättre tillgång till fri läkarvård och medicin (bl a glasögon). I övrigt är det knappast möjligt att utläsa någon bestämd tendens till ändrade svar.

10 Sammanfattning

1955, 1965 och 1977 har de manliga ålderspensionärerna i Eslöv undersökts i fråga om arbete, inkomster, bostad, pensionsförhållanden m m. För åren 1945 - 1965 samt för 1970 och 1977 har uppgifter inhämtats ur olika offentliga register. 1955 och 1965 gjordes intervjuundersökningar, 1977 en kombinerad enkät- och intervjuundersökning.

I undersökningen ingår samtliga manliga pensionärer som varit mantalsskrivna och boende i Eslövs tätort (Eslövs gamla stad fram till 1955, därefter Eslövs församling) under hela respektive år. 1977 blev, på grund av bristande resurser, inte alla pensionärer tillfrågade men bortfallet är inte större än att uppgifterna kan användas- Ingen vägrade svara 1955, 1965 var det 1,5 %, 1977 3 %. Registeruppgifter finns för samtliga.

Antalet manliga pensionärer över 67 år har ökat från 297 år 1945 till 853 år 1977 (från 4,3 till 5,8 % av resp områdes befolkning). Åldersfördelningen inom pensionärsgruppen har inte förändrats mycket. De 83 pensionärer som tillkom genom att pensionsåldern sänktes till 65 år 1976 har inte medräknats vid jämförelsen bakåt.

Trots att medianåldern bland pensionärerna inte har ändrats nämnvärt så har andelen änklingar minskat kraftigt, från 34 % 1955 till 16 % 1977, vilket är mera än för landet i övrigt. De gifta kvinnorna lever tydligen längre i Eslöv än på andra håll. Andelen ogifta har ökat något men andelen ensamboende har ändå minskat betydligt. Antalet samboende utan äktenskap är obetydligt.

Om man ser på hur pensionärerna fördelar sig på olika näringsgrenar, så finner man att jordbruket är starkt överrepresenterat i förhållande till landet i övrigt. Detta gäller hela den undersökta perioden. Hela tiden har Eslöv varit en pensionärsstad för bönder och lantarbetare. Antalet aktiva jordbruk inom området är obetydligt men ändå är lantbrukare den vanligaste yrkestiteln av alla. Inflyttningen har ökat lika starkt som totalantalet pensionärer, varför procentandelen är nästan oförändrad.

Andelen tjänstemän har ökat mycket kraftigt (från 8 % 1945 till 18 % 1977) detta trots att andelen järnvägsanställda har minskat (från 10 % 1955 till 3 % 1977). Däremot har andelen företagare av typen handlande, hantverkare m fl minskat kraftigt (från 23 % 1945 till 11 % 1977). Andelen arbetare har ökat något men inte mycket (50 % 1945, 54 % 1977). Ökningen ligger helt på den grupp som arbetat i privata företag medan andelen som arbetat för stat eller kommun minskat (järnvägen!).

Den mest påfallande förändringen av pensionärernas levnadsförhållanden är den stora ökningen av inkomsterna, detta inte bara i pengar utan också reallt. Det är svårt att jämföra inkomster under en så lång period. Penningvärdet har försämrats, deklarationsprinciperna och skattereglerna har ändrats. Konsumentprisindex ger dock en ungefärlig bild av prisökningarna. Inkomstuppgifter har erhållits från både offentliga och privata pensionsinrättningar och deklarationsuppgifterna har justerats med hänsyn till olika avdragsregler. Deklarationerna har dock inte varit tillgängliga.

Sedan inkomstuppgifterna justerats har skatterna för respektive år dragits ifrån och resultatet räknats om efter konsumentprisindex. På detta sätt har en sk disponibel realinkomst konstruerats, d v s hur mycket pensionären haft kvar efter skatt respektive år, omräknat i 1977 års penningvärde.

Den viktigaste iakttagelsen är att de verkligt små inkomsterna nästan försvunnit. 1954 hade 29 % av pensionärerna en disponibel inkomst som låg under 1 000 kr i månaden i 1977 års penningvärde (under 270 kr 1954). 1970 hade den andelen sjunkit till 3 % och 1977 var det bara 4 stycken (0,47 %). Men även längre upp på inkomstskalan har det skett en kraftig förskjutning uppåt. Över 3 000 kr i månaden efter skatt hade 1954 bara 10 % (det var bara 800 kr i dåtidens penningvärde). 1977 var det 31 %. Huvudintrycket är dock en samling mot mitten, d v s en utjämning samtidigt som höjningen.

Utjämningen är också tydlig mellan socialklasserna. Ökningen är minst för tjänstemän och offentliganställda arbetare som hade pensionsfrågan ordnad redan 1954. Den är betydligt större för arbetare i enskild

tjänst och för företagare. Medianinkomsten för tjänstemän ökade med 53 % från 1954 till 1977 medan den för arbetare i enskild tjänst ökade med 143 % (i oförändrat penningvärde).

Fortfarande har tjänstemännen betydligt bättre förmåner än andra grupper men skillnaderna har som nämnts minskat åtskilligt. Här har ATP och på senare år också avtalsbundna tilläggs pensioner åstadkommit en betydande utjämning. Men även de höjda folkpensionerna har bidragit till utjämningen genom att avskaffa den tidigare lägsta inkomstgruppen.

Folkpensionerna har som bekant stigit mycket kraftigt under perioden. Den största procentuella engångshöjningen kom redan 1948 när medianpensionen steg från 170 till 1 400 kr om året (800 resp 6 000 kr i 1977 års penningvärde). Sedan dess ökade emellertid medianpensionen successivt så att den 1977 var fyra gånger större i realt köpvärde (15 gånger större i pengar räknat). Pensionstillskotten från 1969 påskyndade utvecklingen.

Andelen pensionärer med kommunalt bostadstillägg ökade under perioden från 30 % 1954 till 42 % 1977 trots allmänt ökade inkomster. Detta beror på höjda bostadstillägg och fördelaktigare avdragsregler.

1963 började ATP-pensioner betalas ut. 1965 hade 17 % av pensionärerna ATP, 1970 48 % och 1977 80 %. Men beloppen är fortfarande små. 15 % hade 1977 inte högre ATP än pensionstillskottet, vilket betyder att de inte hade någon inkomstökning alls på grund av ATP. Många av de övriga fick ganska liten inkomstökning och den blir ännu mindre genom att ökad ATP medför ökad skatt och minskat bostadstillägg.

Utöver eller (för de äldre) i stället för ATP hade ganska många pensionärer tilläggs pension från arbetsgivaren. Tjänstemän och offentliganställda arbetare har ju haft det sedan länge och även en del andra arbetare fick förr i världen små pensioner direkt från arbetsgivaren. När ATP infördes minskade dessa pensioner i antal men på senare år har de kommit tillbaka i form av avtalsbundna förmåner (t ex STP). Av de arbetare som pensionerades 1976 hade nära hälften sådan tjänstepension.

Bostadsförhållandena har tydligt förbättrats under perioden. 1955 var många bostäder dåliga men 1977 var det bara några få som inte hade modern standard. Den största förändringen i övrigt är bostadsrättsföreningarnas frammarsch. 1955 hade bara 3 % bostadsrätt mot 26 % 1977. Detta gäller alla socialklasser men särskilt de inflyttade bönderna. 1955 hade 2/3 av dessa köpt eget hus när de flyttade till stan. 1977 köpte många av dem i stället en bostadsrätt. Inom de övriga socialklasserna är det mest hyreslägenheterna som har ersatts av bostadsrätt.

1955 var det vanligt med tvåfamiljshus som ju ger ägaren en skattefri inkomst. 1977 var detta betydligt mera sällsynt. Man har nu råd att bo i hela huset.

Pensionärslägenheterna har aldrig varit många i Eslöv. 1955 var det dock 5 % som bodde i sådana. Sedan dess har dessa lägenheter successivt avvecklats. Bostadstilläggen anses numera räcka till vanlig hyra i det kommunala bostadsbolagets hus. (1977 hade ännu inte det nuvarande avdraget för de första 80 kronorna införts men å andra sidan var maximigränsen betydligt lägre än nu.)

En intressant iakttagelse är att andelen med bostad på ålderdomshem har minskat bland "vanliga arbetare" men ökat i andra grupper (och totalt). Detta avspeglar ålderdomshemmen/servicehusens förvandling från "fattighus" till inackorderingshem för alla samhällsgrupper.

Några frågor i intervjun gällde arbetsförhållanden. Resultaten är entydiga. Alltflera slutar nu sitt arbete vid pensionsåldern. Denna har ju också nu sänkts från 67 till 65 år. Det är nu huvudsakligen företagare som arbetar efter 65 år. Bland arbetare i enskild tjänst som var pensionärer 1955 hade två tredjedelar fortsatt att arbeta efter 67 år medan detta gällde för bara 13 % 1977. Samtidigt har emellertid pensionsåldern höjts för en del grupper med tidig pensionsålder och denna grupp (särskilt de järnvägsanställda) har minskat i antal. Resultatet blir att medianåldern för avgång från arbetet bara har sjunkit obetydligt från 1955 till 1977. Detta gäller om man räknar alla pensionärer vid en viss tidpunkt. De nytillkomna pensionärerna 1977 slutade i allmänhet att arbeta vid 65 år.

Allmänt kan man säga att pensionen kommit att betyda alltmer för tidpunkten att sluta arbetet. När pensionerna var små måste man försöka jobba så länge man orkade, men nu behövs det inte alls på samma sätt. Det har väl också kommit in en känsla av att man bör sluta när man blir pensionsberättigad för att inte stå i vägen för de yngre. På en del områden (särskilt i allmän tjänst) har det ju sedan gammalt varit obligatoriskt att sluta vid en bestämd ålder och i det hänseendet har det knappast blivit någon ändring (om man undantar möjligheten till delpension från 60 år).

De som inte arbetade efter pensioneringen tillfrågades om orsaken till att de inte arbetade. 1955 svarade tre fjärdedelar att de inte orkade, 1977 bara en femtedel. Majoriteten ansåg 1977 att de inte "behövde" arbeta (med olika formuleringar) eller att det var självklart. Några tyckte att skatten på arbete var för hög, detta huvudsakligen bland företagare.

Några frågor gällde ekonomin. Hur klarade man utgifterna efter pensioneringen? Går det att spara något? Har Ni någon livförsäkring? Får Ni bidrag av barnen?

De två första frågorna ställdes 1955 bara till pensionärer med så liten extrainkomst att de hade eller borde vara berättigade till kommunalt bostadstillägg. Jämförelsen har därför gjorts med motsvarande grupp 1977.

Det förbluffande resultatet är att flera pensionärer var mer nöjda med sin situation 1955 än 1977 trots att pensionernas realvärde höjts så väsentligt. Tydligen har anspråken på levnadsnivå stigit fortare än pensionerna. Dessutom hade man 1955 ännu inte hunnit glömma hur låga pensionerna var före 1948. De allra äldsta, som varit med om den tiden, hade fortfarande 1977 flera nöjda än de yngre, trots att de äldre hade lägre inkomster.

Andelen som hade eller hade fått ut en privat livförsäkring var 1955 betydligt högre inom de grupper som hade ordnad tjänstepension redan då. Frekvensen inom de grupperna hade inte ändrats så värst mycket till 1977. Men inom de grupper som dragit nytta av

ATP-reformen, alltså arbetare i enskild tjänst och småföretagare, hade andelen med livförsäkring stigit betydligt. (Bönderna har hela tiden haft låg frekvens, de har ju sin "livförsäkring" i gården.)

Det verkar som om den spridda uppfattningen att ordnad pension minskar omfattningen av privatförsäkring inte håller streck. Det tycks snarare vara tvärtom. Kanske man behöver en viss trygghet i tillvaron för att bry sig om (och ha råd till) att betala premier till ett extra tillskott till pensionen till de efterlevande. Företagarna kan också ha fått ökade skattetekniska skäl. I åtskilliga fall gällde det också pensionsförsäkring.

Bidrag från barn var redan 1955 ganska sällsynta och de hade 1977 nästan försvunnit. Däremot har andelen som betalar till barn ökat men var dock bara 6 % 1977.

Slutligen ställdes några frågor om pensionärernas åsikter. På frågan om de tyckte att folkpensionen var lagom stor svarade 1955 ungefär hälften ja och hälften nej. 1977 hade andelen missnöjda stigit till 72 % trots alla pensionshöjningar. Tendensen är densamma inom alla socialklasser. Detta överensstämmer ju med pensionärernas allmänna syn på sin ekonomi, vilken med någon tillspetsning kan karakteriseras som att den blir mera negativ ju bättre de får det.

Det finns också pensionärer som tycker att pensionerna är för stora! 1955 var det två stycken (en bonde och en annan företagare), 1965 en (bonde) och 1977 två (en bonde och en arbetare).

Pensionsålderns sänkning till 65 år var populär. Många "röstade" för den åldern redan 1955 och 1965 hade den en säker majoritet. 1977 var majoriteten överväldigande.

Den sista frågan gällde allmänna önskemål om stöd och service från samhällets sida. Det visar sig då att den övervägande majoriteten

både 1955 och 1977 tyckte att pensionärerna hade det bra. (Frågan ställdes inte 1965.) Lite kvirr över pensionernas otillräcklighet betydde tydligen inte allmän vantrivsel.

Naturligtvis framfördes en hel del önskemål vid båda tillfällena. De flesta företräddes bara av enstaka personer. Det var bara två som hade någon nämnvärd anslutning, men de återkom både 1955 och 1977. Det ena gällde lägre skatter, närmast i form av skattefrihet för folkpensionerna även i kombination med andra inkomster. Det andra gällde högre bostadstillägg eller (1955) billiga pensionärs-lägenheter.

Men huvudintrycket är att den övervägande majoriteten av Eslövs manliga pensionärer tyckte att de hade de ganska bra både 1955 och 1977.

Rättelse och tillägg till del I

Sid 20. Mellan första och andra stycket tillägges följande.

Helt naturligt var villaägarna mest nöjda med sin bostad (96 % trivdes bra eller mycket bra) men bostadsrättsinnehavarna låg inte långt efter. Största antalet missnöjda eller tveksamma fanns som väntat hos hyresgästerna. Se tabell 5.3.

Tabell 5.3 Bostadstrivsel inom vissa grupper, procent

<u>Trivs</u>	<u>Villa- ägare</u>	<u>Bostads- rättsin- nehavare</u>	<u>Hyres- gäster</u>	<u>Före- tagare</u>	<u>Ijänste- män</u>	<u>Arbe- tare</u>	<u>Alla</u>
mycket bra	78	58	52	66	75	58	63
bra	18	30	31	25	20	28	26
någorlunda	4	11	13	8	4	11	9
dåligt	-	1	4	1	-	3	2
	100	100	100	100	100	100	100
100 % =	255	229	240	194	138	447	779

Sid 24. I tabell 7.1 har ett par tryckfel insmugit sig. Den ska se ut så här.

Tabell 7.1 Tidpunkt för arbetets upphörande, fördelning efter ålder
1977, procent

<u>Slutat arbeta vid ålder</u>	<u>Ålder 1977</u>				<u>Alla</u>
	<u>66</u>	<u>67 - 69</u>	<u>70 - 74</u>	<u>75 -</u>	
Före 60 (i regel förtidspension)	5	4	3	4	4
60 - 64	22	20	18	11	16
65 - 66	70	48	28	13	30
67	-	15	39	37	30
Över 67	-	3	10	32	16
Arbetar fortfarande	3	10	3	3	4
	100	100	100	100	100
100 % =	64	151	240	287	742
Bortfall	23 %	24 %	20 %	18 %	21 %

I serien MEDDELANDE FRÅN SOCIALHÖGSKOLAN har tidigare utkommit:

- 1981:1 FOSTERBARNSVÅRD OCH EKONOMI av Peter Westlund
- 1981:2 EN ALKOHOLENKÄT - OCH VAD SEN DÅ? EN MODELL FÖR ALKOHOL-
UNDERVISNING I EN SJÄTTE KLASS av Inger Farm och Peter
Andersson
- 1981:3 PSYKOLOGIN I SOCIALT ARBETE: EN PEDAGOGISK DISKUSSION av
Eric Olsson och Christer Lindgren
- 1982:1 VAD BÖR EN KURATOR KUNNA? av Karin Stenberg och Britta
Stråhlén
- 1982:2 L V M BAKGRUND OCH KONSEKVENSER av Peter Ludwig och
Peter Westlund
- 1982:3 INSYN - ETT FÖRSÖK TILL INSYN I ARBETSMILJÖN PÅ EN SOCIAL-
FÖRVALTNING EN INTERVJUUNDERSÖKNING av Pia Bivered, Kjell
Hansson, Margot Knutsson och P-O Nordin
- 1983:1 AVGIFTER PÅ SOCIALA TJÄNSTER - principer och problematik
av Per Gunnar Edebalk och Jan Petersson
- 1983:2 EN INDELNING AV RÄTTEN - hjälpmedel vid inläsning av
juridiska översiktskurser av Lars Pelin
- 1983:3 OM SOCIALA OMRÅDESBESKRIVNINGAR av Verner Denvall, Tapio
Salonen och Claes Zachrison
- 1983:4 DE MANLIGA FOLKPENSIONÄRERNA I ESLÖV - Arbete, inkomst
och levnadsförhållanden 1945 - 1977. Del I Förhållandena
1977 av Åke Elmér
- 1983:5 PSYKOLOGISKA FÖRKLARINGSMODELLER I SOCIALT ARBETE av
Alf Ronnby
- 1983:6 FACKFÖRBUNDENS SJUKKASSEBILDANDE. EN STUDIE I FACKLIG
SJÄLVHJÄLP 1886-1910 av Per Gunnar Edebalk

Exemplar kan rekvireras hos Socialhögskolans expedition, adress
se framsidan.